

danske teologiske og juridiske diskussion om moselovens gyldighed. Det spændende ved det materiale, som præses lægger frem, er ikke fremtidsperspektivet, men netop tidens egen debat. Ved sin tyrkertro på magi og sin manglende forståelse af teologi og jura har præses overset det, som er sagens kerne.

Den foreliggende afhandling har fået en misvisende titel. Den handler ikke om oplysningstiden, og vi får egentlig ikke at vide, hvad sammenhængen er mellem oplysningstiden og det magiske. Bogen handler om det, der står i undertitlen: »Henrettelser og korporlige straffe«. Der burde have været tilføjet: »I Danmark«. Det emne har forfatteren sat sig godt ind i, og han skal roses for det spændende materiale, han har fremdraget. Arkivsøgningen er god. Ærgerligt, at en afhandling om så godt et emne skal skæmmes af så mange fejl og misforståelser.

Ditlev Tamm

JENS HENRIK KOUDAL: For borgere og bønder. Stadsmusikantvæsenet i Danmark 1660-1800. Museum Tusulanums Forlag, 2000, 836 s.

Jens Henrik Koudals musikhistoriske doktordisputats, en vægtig sag på godt 800 sider, består for to tredjedele vedkommende af en tæt dokumenteret analyse af stadsmusikantvæsenets opbygning og virkemåde i kongeriget 1660-1800, medens den sidste tredjedel rummer uddrag af det anvendte kildemateriale m.m.

Allerede i forordet anslås afhandlingens grundtone: Ud fra den forhåndsantagelse, at periodens danske stadsmusikant havde eneret på at levere brugsmusik, vil forf. vise, hvorledes dette musikmonopol kom til verden, og hvorledes det fungerede i praksis.

På mange måder fremtræder afhandlingen som et pionerarbejde, idet der ikke hidtil er foretaget en større, samlet undersøgelse af denne form for borgerlig dansk musikudøvelse. Derimod foreligger der fra tysk side en større litteratur herom, og en god part heraf bærer forfatternavnet Heinrich W. Schwab, som nu er ansat som professor i musikhistorie ved Musikvidenskabeligt Institut ved Københavns Universitet. Det må dog erindres, at danske forskere har leveret vigtige bidrag til kortlægningen af dansk musikhistorie. Det gælder f. eks. Sybille Reventlows undersøgelse af fynske musikmiljøer 1770-1850,¹ Inge Florup Nielsens skildring af musiklivet i Horsens 1660-1930, hvor stadsmusikant-

¹ Sybille Reventlow: Musik på Fyn 1770-1850, 1983.

institutionen står centralt i billedet² og Dorthe Falcon Møllers fremragende analyse af musiklivet på Lolland-Falster.³

Jens Henrik Koudal er heller ikke et ubeskrevet blad i dansk musikhistorie. Udover dansksprogede artikler om stadsmusikanter og bondespillemand har han bl.a. leveret bidrag til udenlandske samleværker om den danske udvikling på området. Siden juli 1992 har han været medlem af en tysk-nordisk forskergruppe, der har til opgave at kortlægge Østersøområdets musikalske landskab.

Ud fra sit ønske om at kunne dokumentere tilstedeværelsen af en dansk stadsmusikantinstitution har Koudal foretaget et meget omfattende undersøgelsesarbejde i danske arkiver på centralt, regionalt og lokalt hold. Kildefortegnelsen fylder 12 sider og bærer vidnesbyrd om et omfattende søgearbejde i det relevante kildemateriale. På Rigsarkivet har han først og fremmest undersøgt Danske Kancellis bevillingmateriale, på landsarkiverne dokumenter omkring øvrighedens virksomhed på området og på lokalt hold de sparsomme overleveringer om stadsmusikanternes dagligliv, som f. eks. skiftedokumenterne indeholder.

Ud fra den problemstilling, at enevældens samfundsorganisation og stadsmusikanterne var forenet i et fælles ønske om at skabe en professionel musikerstand til gensidig pryde og nytte, har forf. da søgt at fremdrage alle de enkeltoplysninger i det benyttede materiale, som bærer vidnesbyrd om en sådan alliance. Den skabes da for læserens øjne gennem den institution, som opmures sten for sten (bogens førstel del) og gennem skildringen af de musikanter, som på basis af et kgl. privilegium leverede musikken (bogens anden del).

Selv om hele kongeriget principielt udgør undersøgelsesområdet, ligger hovedvægten i skildringen på seks byer: København, Helsingør, Odense, Ribe, Ringkøbing og Stege samt Københavns amt. Det må ses på baggrund af, at der i 1672 fandtes ikke færre end 64 købstæder plus hovedstaden. Vor købstadshistoriske ekspert Ole Degn har opdelt disse købstæder i tre grupper: landsdelscentre, regionscentre og lokalcentre.⁴ Tallet på landsdels- og regionscentre udgør iflg. Ole Degn 24, og det er næppe tilfældigt, at det er her, man fortrinsvis finder stadsmusikanterne, mener Jens Henrik Koudal.

Men først må institutionen stadsmusikanten skabes, og det gør

² Inge Florup Nielsen: Musiklivet i Horsens 1600-1930 med særlig vægt på stadsmusikant- og koncertinstitutionerne, Horsens 1982.

³ Dorthe Falcon Møller: Musiklivet på Lolland-Falster. Nykøbing F. 1983.

⁴ Ole Degn: »Byer, byhierarkier og byudvikling i Danmark 1550-1700«. Historie, ny rk., 17,4 (1989), s. 532ff. jfr. Koudal, s. 37ff.

Koudal ved at tage sit udgangspunkt i tilstedeværelsen af de spillemænd i hær og flåde, som i 1500-tallet og begyndelsen af det næste århundrede leverede kgl. pryd- og underholdningsmusik rundt om i garnisons- og flådebyerne. De aflønnedes typisk ved at få eneret på at spile for såvel byens borgerskab som for de omgivende landdistrikter. Disse musikere fik ret hurtigt status som byens faste spillemænd, hvad udviklingen i Ribe og Helsingør bærer vidnesbyrd om. Efter enevældens indførelse 1660 blev disse rammer gjort lovformelige gennem personlige kongelige privilegier til de pågældende spillemænd. Denne bevillingspraksis fortsattes stort set uændret, indtil et kgl. cirkulære af 24. maj 1800 bestemte, at organist- og stadsmusikantembederne skulle sammenlægges ved indtræffende vakance, og at musiknæringen på landet skulle gives fri.

At det var svært for stadsmusikanterne at opretholde musikmonopolet, ses af de mange retssager, der blev rejst ved domstolene om overtrædelse af de udstedte privilegier. Da stadsmusikanten naturligvis ikke kunne overkomme alle ønsker om at levere musik, forpagtede han ofte sin eneret ud til lokale spillemænd, som da måtte svare en afgift til ham.

En af Koudals mange fortjenester er at have godtgjort den musikalske og spilletekniske udvikling, der fandt sted i perioden, og hvor violinen, selv hos bondespillemænd, efterhånden fik status som hovedinstrumentet på bekostning af en ældre tids gige/fedel/fejle. Bondespillemændene brugte i realiteten de samme instrumenter som stadsmusikanterne: violin, klarinet, fløjte, obo og cello, ja endog trompet. Repertoiret nærmede sig efterhånden kunstmusikens, og til sidst måtte selv den professionelt skolede stadsmusikant give op over for det krav om sikker beherskelse af et enkelt instrument, Beethoven-tidens koncertmusik stillede dem overfor.

Vi står som allerede bemærket over for et pionerarbejde, som ikke alene bruger en musikhistorisk tilgang til sit emne, men som også indtager faghistoriske generaliseringer, problemstillinger og metoder. Materialet til det historiske rammeværk omkring afhandlingen hentes fra den faghistoriske litteratur, og den engelske kulturhistoriker Peter Burkes værk fra 1992 *History and Social Theory* har leveret den fortolkningsramme, som gerne skulle kunne binde de mange enkeltheder sammen til en helhed. Rammen opfattes dog ikke fastere struktureret, end at den efter forf.s opfattelse åbner mulighed for at kombinere en musikhistorisk udviklingsmodel med en faghistorisk. Violinens sejrs- gang, selv ved bondefester, ses ikke blot som en rent musikteknisk landvinding, men også som en integrerende del af et kulturhistorisk udviklingskema.

Læst med en faghistorikers øjene er det dog, som om den historiske udvikling nærmest får et selvforklarende præg. Den enevældige kongemagt får derved tillagt et magtmonopol, den næppe havde i virkeligheden. De udstedte musikerprivilegier tildeles på samme måde et gyldighedspræg, der ikke svarer til den historiske realitet i al dens sammensatte karakter. Frit over den underliggende 140 års danmarkshistoriske udvikling rejses elegant en storslået konstruktion, hvor kongen efter eget tykke udsteder privilegier, hvor stadsmusikanterne, som oftest kædet sammen i vidtforgreneede familiedynastier, musicerer frit i ophøjede laugspositioner, og hvor det jævne borgerskab og bondefolkningen først og fremmest har til opgave at financiere hele herligheden gennem de afkrævede spillehonorarer.

Dermed være ikke sagt, at forf. savner historisk overblik, eller han i sin historiske sammenkædning frit improviserer ud fra et givet hovedtema. Ingenlunde. Min hovedanke går i stedet ud på, at han nok bestræber sig på at ramme sin musikhistoriske analyse ind i et historisk udviklingskema, men at han forholder sig lovlig frit til dets indbyggede begrænsninger. Periodiseringen opfattes ret fleksibelt, og det samme kan siges om undersøgelsens repræsentationsgrad, den opstillede laugsorganisering kopieres ret frit efter eksisterende laugsformer, og den inddragne kontekst, stadsmusikanternes samtid, anskues mest i stadsmusikanternes eget perspektiv.

Om det første problem er at bemærke, at den kronologiske afgrænsning ca. 1660-1800 er motiveret med den konstatering, at da nåede stadsmusikantvæsenet sin største udbredelse. Denne afgrænsning forekommer på én gang for snævert og for rigoristisk opfattet. Udviklingen starter i realiteten et århundrede eller mere før enevældens indførelse, det kgl. statskup, som forf. formulerer det, og realiter betragtet strækker den sig et godt stykke op i 1800-tallet. Der indsys ganske vist adskillige stykker elastik i den anlagte tidsramme både før og efter årstallene 1660 og 1800, men ikke desto mindre fastholdes de 140 års kgl. stadsmusikanteri som systemets guldalder.

Videre konstateres det på s. 189: »I perioden fra 1730 til 1800 var distrikterne formelt faldet på plads...«, medens det på s. 113 konstateres, at indgrebet 1783 mod bøndernes påståede overdådighed i festlig anledning indebar et betydeligt fald i stadsmusikanternes indtægter fra bondespilleriet. Sybille Reventlow skriver – desværre uden kildeangivelse – på s. 211 i sin bog *Musik på Fyn 1770-1850*, at statsmagten fra 1747 begyndte at indskrænke stadsmusikanternes privilegier. Det indsnævrer jo guldalderen betydeligt.

I kapitel 6: Begyndelsen til enden (s. 197ff.) nævnes der flere eksem-

pler på samtidens egen usikkerhed over for de påberåbte musikerprivilegier. I note 12 på s. 201 noteres det, at et medlem af Danske Kancelli i 1780 karakteriserede det københavnske bryllupsprivilegium som »et underligt og odieus privilegium«. Det må heller ikke glemmes, at amtmanden over Nyborg amt i 1789 P.K. Schumacher ikke havde kendskab til privilegiedokumenter af denne karakter (s. 201f. jfr. bilag 7, s. 633f.)

I periodens udklang begrænser kongemagten, som Koudal læser teksten, gennem en resolution 1800 føleligt stadsmusikanternes udfoldelsesmuligheder, og systemet kom derved ind i en »decideret forfaldsperiode«, som det udtrykkes s. 199. Der anføres tre grunde hertil, og de lyder ret plausible.

Derimod kan man nok diskutere, om tiden efter 1800 er udtryk for et forfald i det antydede omfang. Konsulterer man Petersens berømte og yderst nyttige lovleksikon i fem bind fra årene 1837-40,⁵ og slår op under »Stadsmusikanter (Instrumentister«), får man ikke alene en række konkrete henvisninger til de relevante aktstykker og anordninger, men også flere krydshenvisninger til opslagsord som »Enkekasse«, »Hoboister«, »Musik« etc.

Købstad for købstad noteres omhyggeligt de aktstykker, der har særlig relevans for stadsmusikanten i vedkommende by, og der er forbavsende mange henvisninger til forhold efter 1800, ikke mindst i form af takstansættelser i årene 1818-19. Jeg tror, at forf. her undervurderer virkningen af den pengeregighed, som under Napoleonskrigene fik folk til at strø om sig med penge til alskens luksusvarer og fornøjelser i det hele taget. Her blev der brug for musikere, som kunne spille op til borgerskabets og bondestandens nærmest umættelige behov for festivitas, alt mens kanonerne tordnede ude i Europa.

Omvendt kan man, stadig med Petersens lovleksikon som kilde, under opslagsordet »Musik« konstatere, at pietismens afstandtagen fra en alt for voldsom livsudfoldelse også ramte kirkemusikken.⁶ Ved at betragte de 140 år under ét, komprimerer forf. den historiske problematik for meget. Tidsomstændighederne og konjunkturerne, taget i bredeste forstand, har hele tiden ændret sig, og det har givet haft betydning for stadsmusikanternes udfoldelsesmuligheder.

Dernæst kan man stille et par kritiske spørgsmål til emnekredsen

⁵ C. P. R. Petersen: Lovlexicon eller Alfabetsk Repertorium over den danske Lovgivning og de herhen hørende Actstykker, I-V, 1837-40.

⁶ Det hedder her på s. 650: »den udi visse Kirker om Søn= og Helligtdage hidtil brugelige Musik kan vedblive, dog maa den indrettes til Andagts Opvækkelse og paa den allerkorteste Maade...«.

stadsmusikanternes faglige og organisatoriske forhold, sådan som den er behandlet i hovedafsnit II »Musikerne«. I denne forbindelse kunne man også diskutere kildematerialets og dermed undersøgelsens repræsentativitet, da det er Øernes område og da især de store byer København og Odense, der er bedst dækket ind af materialet. Man kunne i det hele taget rejse det principielle spørgsmål: Hvorledes definere stadsmusikanten som type, sammenlignet med andre musikudøvere?

For det tredje og sidste kan der knyttes et par kritiske kommentarer til den kontekst, musikhistorien udfoldes i, og det vil i første række angå bondebefolkningen og dens brug af festmusik. Som den tids stadsmusikanter finder Jens Henrik Koudal det ret og rimeligt, at bondebefolkningen blev tvunget til at gøre brug af monopolmusikken. De ikke-organiserede bondespillemand får derved stemplet »fuskere« puset ned over sig, selv om de velsagtens kunne levere lige så god musik som de af deres kolleger, som havde forpagtet retten til lokalt spilleri. Selv om kilderne ikke er meget oplysende om bondespillemandenes kvaliteter, er det jo ikke givet, at de alle var for fuskere at regne. Over tid er der formentlig sket en forbedring af deres spillemæssige standard i takt med, at bondebefolkningen har stillet større krav til festmusikken.

Konklusionen på det hidtil fremførte må da være, at tidsrammen 1660-1800 paradoksalt nok både forekommer at være for bred og alligevel for snæver. Stadsmusikanternes absolutte guldalder har været noget kortere; på den anden side eksisterede der stadsmusikanter før 1660, og de fortsatte også med deres virksomhed efter 1800. Omvendt var der store områder rundt om i landet, hvor der ikke fandtes stadsmusikanter.

Det andet hovedspørgsmål gælder som bebudet stadsmusikanternes faglige og organisatoriske forhold. Har de mon som skildret nydt kongemagtens fulde sympati? Kongen underskrev ikke selv alle bevillinger; i stedet blev de udstedt i hans navn. Grethe Ilsøe, som forf. bruger som kilde til spørgsmålet om embedsudnævnelse, viser her, hvorledes det offentlige ansættelsessystem fungerede i praksis.⁷ Der var megen automatik og bureaukrati indbygget heri, uden at kongen personlig blev involveret. Og når det som i stadsmusikanternes tilfælde drejer sig om temmelig underordnede embeds- og bestillingsmænd, også kaldet byens tjenere (s. 104f.), er der næppe grund til at opfatte det som et meget vigtigt spørgsmål, som den enevældige monark i egen høje person skulle befatte sig med.

⁷ Grethe Ilsøe: *Vejen til embede. En undersøgelse af udnævnelserne til kgl. retsbetjent- og magistratsembeder 1735-65*. Århus 1978, s. 24ff.

»Musikanterne dannede ikke lav i Danmark...«, hedder det på s. 39, og i konklusionen på s. 539 gentages dette synspunkt i let forstærket form, men med den meget sigende tilføjelse, at der derimod var tale om »en stram, central regulering af musiklivet...«, og på s. 230 bruges udtrykket den »lavsmæssige svendeuddannelse...«. Når der andetsteds gøres meget ud af begrebet læbælter, og at spørgsmålet om stadsmusikanternes formentlige musikmonopol i det hele taget spiller en stor rolle for den fremførte argumentation, må teksten forstås som en bevidst stræben efter at opfatte stadsmusikantvæsenet som en pendant til håndværkslavene, eller som det udtrykkes på s. 39: »på mange måder en parallel til lavsvæsenet...«.

Det må da erindres, at den enevældige kongemagt som regel havde et meget anstrengt forhold til lavene, dels fordi lavene opfattedes som prisfordyrende, dels fordi den enevældige kongemagt ikke kunne acceptere borgernes ret til at danne sammenslutninger uden for enevældens fold.⁸ Derimod har Jens Henrik Koudal givet ret i sin påpegning af det net af sociale forpligtelser, der blev hegnet op omkring det enkelte musikantembede.

Det må på dette punkt konkluderes, at man i endnu højere grad, end Koudal har gjort det, må advare mod at opstille en slags analogi mellem håndværkslavene og musikantembedernes faktiske bestridelse.

Et tredje og sidste hovedspørgsmål refererer til stadsmusikantens rent praktiske udøvelse af sin virksomhed. Det må her erindres, at grænse-dragningen mellem de enkelte »distrikter« ikke var særlig tydeligt optrukket, og at det udstedte privilegium langt fra dækkede alle de lejligheder, hvor der skulle leveres festmusik. Og selv i de tilfælde, hvor det geografiske og standsmæssige monopol ikke kunne anfægtes, kunne der herske uklarhed om dets reelle indhold.

Det går som en rød tråd gennem afhandlingen, at stadsmusikanterne i første række leverede bryllups- og barselsmusik. På den anden side fremgår det af den henvendelse til overhofmarskal Hauch, magistraten i Viborg fremkom med 1806 (bilag 8, s. 637f.) om at få genindført musikmonopolet, at man måtte skelne mellem (store) bryllupper, som pr. definition måtte være stadsmusikanternes domæne og »små« bryllupper, som bondespillemandene nok kunne klare ved siden af deres normale virksomhed: at spille til pinsegilder, høslettegilder, julestuer o.s.v. Men iflg. magistraten i Viborg havde bondespillemandene tiltaget

⁸ C. Nyrop: Den danske Enevoldsmagt og Lavene. En lavshistorisk Undersøgelse, 1909, passim.

sig en række musiktjenester, som pr. definition hørte ind under stadsmusikanternes embede. »Man har allerede Exempler paa, at Fruentimmere her i Landet spiller til Gilder...«, skriver Viborgenserne i deres brev.

Rent professionelt havde stadsmusikanterne også en række konkurrenter såsom organister, latinskolens folk, amtsmusikanter, godsmusikanter og militære musikanter af forskellig slags for blot at nævne enkelte eksempler. Desuden fandtes der som allerede antydnet i hver enkelt landsby én eller flere spillemænd, som kunne levere den fest- og gildemusik, som landsbyens beboere havde brug for.

Efter anmelderens opfattelse forsøgte stadsmusikanterne stedse at strække deres privilegier og rettigheder så langt, som det overhovedet var muligt og et lille stykke til. Beklageligvis taler vore kilder kun om *brud* på monopolet, ikke om den historiske, dagligdags virkelighed, sådan som den udfoldede sig rundt om i sognene. Vi ved desværre ikke ret meget om det kulturmøde eller skulle vi snarere sige den kulturkamp, der udspillede sig ude i landdistrikterne, når der skulle være fest af en vis betydning. Koudal nævner nogle eksempler på særligt aggressive stadsmusikanter, ikke mindst den københavnske Peder Kurrepind, som forsøgte at holde »fuskerne« borte fra sine enemærker. Problemet var blot, at de selv skulle slæbe den formentlige fusker i faget for retten og her føre bevis for, at der faktisk var sket en krænkelse af deres rettigheder.

Når man studerer Petersens lovleksikon under opslagsordet »Musik« får man let det indtryk, at den centrale styring af stadsmusikanternes udfoldelse fortabte sig i petitesser, og at det faktiske musikliv som regel udfoldede sig på sine egne præmisser. Det hedder f. eks. i bd. IV, s. 650: »...dernæst bør de, der spille til Ballerne i Svendborg, betjene Selskabet, saalænge det er samlet paa Ballet (Canc. Skriv. 21. april 1818) Underforstået: når ballet var forbi, kunne man spille og more sig, som man havde lyst til!

På bilag 2 B, s. 614 med note 41 omtales en sådan ihærdig stadsmusikant fra Odense, Diderich Gröther, lokalt kendt som Didrik Trompeter, som i 1661 fik ret i sin påstand om, at Anders Orgemester i Odense uretmæssigt havde spillet til sammenkomster i bl.a. Bogense og Korup og derved havde krænkede kongebrevet af 15. oktober 1641. Hertil er at bemærke, at samme Didrik Trompeter allerede i 1647 havde ført en lignende sag ved Åsum herredsting, hvor han indstævnedede en spillemænd fra Nr. Lyndelse, Poul Larsen for at lade sig bruge til festens øl, som det udtrykkes, til bryllup, barsler og andet gæstebud. Hertil svarede den indstævnte ganske køligt, må det siges, at han ville have det i minde.⁹

En folkemindeforsker fra forrige århundrede H. Grüner Nielsen har i øvrigt argumenteret for det synspunkt, at bønderne langt op i 1700-tallet ikke dansede til musik, men i stedet sang til kædedanse o. lign. Efter Grüner-Nielsens opfattelse skulle den senere så kendte folkedans med musikledsagelse først være opstået i begyndelsen af det 19. århundrede.¹⁰

Til syvende og sidst rejser det spørgsmål sig: Hvor dygtige musikere var stadsmusikanterne egentlig? Et par gange noteres det i afhandlingen, at samtiden ikke altid vurderede stadsmusikanternes musikerfærdigheder lige højt. På s. 437 refereres således et klagemål fra Hundstrup på Sydfyn, hvor det om en stadsmusikant og hans to svende siges, at »de spille saa slet, som det kunde være Mads Lirendreyer eller de kunde vrie en Griis i Øret...«.

Man kan nok være enig med Koudal i, at der i løbet af perioden må være sket en mærkbar forbedring af spillestandarden hos stadsmusikanterne, således som det er søgt dokumenteret gennem skiftematerialets oplysninger om de instrumenter og det nodemateriale, de afdøde stadsmusikanter har efterladt sig. Det spørgsmål står dog tilbage, om man kan tale om et fælles, ja nationalt kvalitetsniveau, eller om der i virkeligheden har været tale om en række musikermiljøer med hver sine traditioner og sine spillemåder.

De fremførte indvendinger må på ingen måde ikke overskygge det faktum, at Jens Henrik Koudal har leveret en virkelig gedigen og yderst interessant skildring af stadsmusikantvæsenet i Danmark med tyngdepunkt i enevoldsperioden 1660-1800. Derved har han skrevet et kapitel i Danmarkshistorien, som vi har ventet alt for længe på. Og denne skildring er formet ud fra et indgående kendskab til emnet og man føles fristet til at sige – ud fra et virkeligt engagement i sagen.

I forhold til forfatterens indgående indsigt i sit emne og sin suveræne behandling af de musikhistoriske og -tekniske problemer er anmelderens viden på disse områder helt rudimentær. De fremførte kommentarer anfægter derfor ikke den *musikhistoriske* substans i værket, men har alene bud på samspillet mellem stadsmusikanter og dets publikum, især den vadmelsklædte del heraf.

Betragtet under ét har anmelderen gerne villet vise, at fremstillingen efter hans skøn ville have vundet en del i klarhed, hvis Koudal havde

⁹ Åsum herreds tingbog (23. juni 1647), udgivet af Landbohistorisk Selskab. I anklagen refereres både til et kgl. brev af 15. oktober 1641 og til lensmanden, Henning Valkendorffs forbudsseddel af 7. december 1640.

¹⁰ H. Grüner-Nielsen: Vore ældste Folkedanse. Langdans og Polskdans, 1917, s.53ff.

erstattet nogle af Peter Burkes socialhistoriske teoriovervejelser med en traditionel, kildekritisk analyseform. I så fald ville fundamentale forhold som periodisering, kategorisering og problematisering have fremstået noget skarpere tegnet, end de gør i bogen.

Det univers, som Jens Henrik Koudal opridser omkring stadsmusikanternes monopoliserede virksomhed, virker sine steder noget konstrueret, noget teoretisk begrundet. På den anden side må det indrømmes, at det er en prægtig og velformet konstruktion, der her søges rejst. Det må heller ikke glemmes, at der bag konstruktionen ligger mange års slidsomt og krævende arbejde med at udsortere de mange enkelt-elementer, som har været nødvendige for at kunne levere en så omfattende skildring af stadsmusikanternes historie i Danmark.

Nu mangler vi bare en bog om stadsorganisterne, én om godsmusikanterne, én om de militære spillemænd og én om bondespillemændene for at kunne fange kvintessensen af fest- og borgermusikkens vilkår i det enevældige Danmark.

Erik Helmer Pedersen

SØREN EHLERS: Ungdomsliv. Studier i den folkeoplysende virksomhed for unge i Danmark 1900-1925, Alinea A/S, 2000., 281 s.

Søren Ehlers (SE) disputats *Ungdomsliv* behandler initiativer vedrørende opdragelse og undervisning af unge i Danmark uden for almene eksamensskoler og kompetencegivende erhvervsuddannelser i tiden 1900-1925. Det drejer sig om aftenskoler, ungdoms- og efterskoler og højskoler og om ungdomsarbejde i spejderkorps, KFUM&K, ungdomsforeninger, sportsklubber m.v. Det var aktiviteter, der i hovedsagen var knyttet til tidens udbredte bevægelser – Indre Mission, den grundtvigske bevægelse og arbejderbevægelsen – men også til den offentlige sektor.

Disputatsen er en teoretisk bearbejdet sammenfatning af en række forudgående empiriske undersøgelser fra feltet, publiceret i tidsskrifter o.a. Disputatsen har således et betydeligt større empirisk grundlag, end det umiddelbart fremgår af det foreliggende værk. Et spændende forsøg er bogens kombinerede anvendelse af livsformbegreber og kategorier for uddannelsesformer i struktureringen af feltet. Hvordan forsøget lykkes vil blive diskuteret nedenfor.

Bogen er efter et indledende afsnit opbygget i seks kapitler: præsentation af anvendte teorier og begreber; status og fornyelser i perioden 1900-1910; »informel uddannelse« og livsformer 1910-25; »nonformel